

***Hodnocení a tvorba hodnot ve
sféře
působnosti motivů a popudů***

Zprávy o stavu světa" č. 78, Domach 1985

Budeme-li hledat zdroje lidské kultury i nekultúrnosti, nalezneme nejprve motivy, cíle, které si lidé během svého života vytyčují. Tyto cíle získávaly v průběhu kulturních dějin lidstva stále více na individuálnosti.

U starých, především citově založených Egyptanů určoval cíle celého svého národa faraón, kněz i král v jedné osobě. Jednotliví příslušníci tohoto národa přijímali určený cíl, např. zachování tělesnosti, tuto i po smrti individualizující moc tělesnosti jako správnou a dobrou. Pocit, že ve faraónovi mají pravého kulturního vůdce, tento pocit obrácený navenek se pak také stal popudem jednání

Tím jsme překonali dnešní jednostrannost, která zná jen motivy, nikoli však už popudy lidského jednání, a v souladu s *Filosofií svobody* Rudolfa Steinera (1) jsme si povšimli neustále se vzájemně podmiňujících motivů a popudů v dějinách lidského jednání.

Podíváme-li se nyní na řecko-římskou kulturní epochu, pak uvidíme, jak na jedné straně dochází k dohasínání původního zření a rozvíjející se rozum je školen k pochopení vnějšího světa prostřednictvím aristotelských kategorií a na druhé straně je uměním kultivován vnitřní život člověka. Lstivému Odysseovi

oplývajícímu neutuchající chytrostí se daří unikat všem životu nebezpečným nástrahám osudu do té doby, dokud si uchová samostatnost vlastního vnitřního života.

Římské impérium bylo vybudováno díky síle rozumu císaře i římského občana, kteří sami sebe pocítovali jako současné zástupce lidského kulturního vývoje. Čím více se přítom motivy egoizmu a emotivní popudy individualizovaly, tím více se jednota Impéria Romana tříštila a urychloval se jeho zánik.

Vzájemné různice mezi papeži a císaři středověku

ukazují motivy morálky vychytralosti a formálního oddělení oblasti světské a duchovní, jak je rozlišuje rozum. Protože však toto rozlišení neodpovídá funkci sociálního organismu, považovali jak papežové tak císařové zas a znova za nutné překročit hranice této rozumové duality, což nevyhnutelně vedlo k novým konfliktům. Popudy zde byly v hloubi lidského nitra tkvící prvky náboženské víry, ale i praktické zkušenosti, jak uspokojivě dostat světským i duchovním požadavkům. Motivem a cílem jednání byla snaha o překonání dualizmu. Rudolf Steiner tuto epochu proto označuje jako epochu duše rozumové.

Jakmile se objevili lidé, kteří nebyli predestinováni ani světsky urozeným rodem ani církevní výchovou, ale měli schopnost pronikat svým rozumem a svým myšlením, vycvičeným pozorováním smyslového světa, do souvislosti světa a přírody, nadešel věk duše vědomé. V této epoše dochází k obratu v celém kulturním vývoji. Jestliže to až doposud byly na jedné straně pokrevní svazky a na straně druhé klášterní výcvik, co z lidí vychovávalo tvůrce kultury, stává se nyní utvářející silou lidstva poznání přírodních zákonů, tak jak zazářily na svobodných univerzitách. Vždyť toto poznání neživé přírody a z něho vyplývající - byť v omezené míře - jednání, tzn. využívání přírodních zdrojů mělo za následek proměnu Země i celého lidstva dříve nepředstavitelných rozměrů. Popud vlastního, třebaže parciálního poznání a motiv toto své poznání realizovat daly vzniknout naší přírodovědně-technické civilizaci. Obrovská průbojnost jednání na základě poznání v sobě však skrývá právě tak veliké nebezpečí. Nenechá se totiž natrvalo řídit pouze tradovanou etikou. Jestliže nenajde předpisy pro své konání svým vlastním způsobem, tj. poznáváním podstaty člověka a světa, poznáním jejich sfé-

ry života, sféry duševní i duchovní, pak díky tomu, že poznává pouze zákonitosti mrtvého, přemění ve své zaslepenosti Zemi pro jiné roviny bytí v pole smrti.

Sociální věda, stavící na takové filozofii dějin a psychologii člověka, si záhy povšimne, že z tohoto pole napětí mezi motivy a popudy vyplynou též veškerá lidská hodnocení i veškerá tvorba hodnot. Uvědomíme-li si ještě jednou motivy a popudy, jak je ještě podrobněji uvedl Rudolf Steiner ve své *Filosofii svobody* (1), dostaneme následující racionální schéma:

Popudy	Motivy			
	VI. blaho (egoizmus)	Obecné blaho	Kulturní pokrok	Poznání
Pud	.			
Cit		.		
Praktická zkušenost			.	
Poznání				.

V principu se může každý motiv spojit s každým popudem, takže dostaneme 4 x 4 -16 kombinací popudů a motivů. Duševní pozorování ukazuje, že se nižší popudy spojují lehce s nižšími motivy, vyšší

motivů zase odpovídajícím způsobem lépe s vyššími popudy, což je na schématu vyznačeno černými body.

Pud si dá snadno za cíl vlastní blaho, mnohem nesnadněji tak učiní poznání. Pro poznání je zase přirozené, že si dá za cíl komplexní poznatky, než aby sloužilo egoizmu. Má-li však být naše schéma osvobozeno od své racionálnosti, jak je to pro skutečnou sociální organiku nezbytné, musí být živě pojímáno v každodenním konání.

Budoucí hospodářské právo bude muset s nárůstem hospodářských prohřešků určovat, o které nesprávné kombinace motivů a popudů se jednalo, o která nevhodná hodnocení a zdánlivé tvorby hodnot, tak jako se dnes při dopravních nehodách zjišťuje, které paragrafy pravidel silničního provozu byly porušeny.

Podíváme-li se na popudy a motivy bez jejich nejvyššího stupně (bez poznání), v němž se obojí sjednocují, pak s hrůzou zjistíme, že veškeré lidské jednání, které v předcházejících stoletích určovalo charakter našich dějin i naší planety, bylo zřejmě čím dál subjektivnější. Vždyť kdo určuje, co je třeba chápat pod pojmem *obecné blaho* či *kulturní pokrok*? A kdo se stará o to, aby *city* a *praktické zkušenosti* každého člověka nepůsobily coby popudy proti sobě navzájem? V tomto pluralizmu bez vedení a beze smyslu je pochopitelné, odvolávají-li se dnes mnozí lidé již jen na své dané *pudy* a *egoizmy*, čímž však se jen ještě více otevírají brány pro beznaděj.

První krok směrem k živému pojímání motivů a popudů vplyne z toho, budeme-li uvedené jednotlivé stupně motivů a popudů, které jsme rozumově seřadili vedle sebe, chápat jako metamorfické řady. U motivů, které jsou pro naše vědomí dosažitelnější než popudy, to lze provést snadněji. *Egoizmus* povýšený na cíl tak vede záhy do izolace,

neodpovídající *vlastnímu blahu*. S mezistupněm morálky vychytralosti již opouštíme výlučný *egoizmus* a můžeme si povšimnout, že v *obecném blahu* je zahrnuto i *blaho osobní*. Otázka, čím je vlastně blaho člověka vytvářeno, vede k poznání, že vlastní blaho člověka nepředstavuje dobrá strava, oblečení a bydlení, ani klidný odpočinek a rekreace, nýbrž že uspokojení vlastní potřeby poznání a konání tkví v realizaci *kulturního pokroku*. Práce vycházející z *poznání* se proto u každého člověka právem těší největšímu ohodnocení a nese sebou také tu největší vytvářenou hodnotu.

Avšak i popudy můžeme chápat jako proměnnou řadu. Je to přece *puď*, kdo se stará uspokojování potřeb našeho těla, zatímco *cit* coby popud touží po dosažení duševní rovnováhy a *praktická zkušenost* slouží sociální mírumilovnosti. Všechny stupně popudů se mohou vyžít ve správném vzájemném poměru, jsou-li prostřednictvím *poznání* vedeny k příslušnému oprávnění potřeb těla, duše a duchovní individuality-

Osobnost, jednající zrovna tak svobodně jako nutně (vedena poznáním zákonitostí), je zdrojem i cílem lidského chování zároveň. Tím, že popudem i motivem jejího jednání je *poznání*, představuje syntézu všech ostatních motivů a popudů. Taková osobnost vytváří výhonek duše pocitové, listoví duše rozumové právě tak jako květ duše vědomé a plod jáství lidské kultury.

Je-li toto rozličné vzájemné působení okolí i vlastního nitra v chování člověka jasné, vyplýne z toho pochopení pro rozdílné hodnocení reality lidmi i jimi vytvářené hodnoty. Tvorbě hodnot předchází vždy bilance hodnot, tedy zhodnocení, když je v duševní oblasti vycitřováno, v jakém rozsahu si vzájemně odpovídají motivy a popudy a zda

jejich vzájemné přiřazení je dostatečně silné k tomu, aby byly překonány očekávané překážky. Převažuje-li pozitivní zhodnocení cíle nad negativními překážkami, pak se člověk pustí do realizace tohoto cíle, aby uspokojil tělesné, duševní nebo duchovní potřeby.

Člověk, jenž pociťuje hlad, zhodnotí jablko ležící u cesty jako natolik cenné, že se mu vyplatí námaha sehnání, aby je mohl zvednout a sníst, a to i navzdory těžkému batohu. Sytý člověk to však nebude považovat za hodno námahy, dokud bude jeho cílem jenulasť- *ní blaho*, a proto také neuskuteční tvorbu hodnoty, spočívající ve zvednutí jablka. Pokud si však uvědomí, že jeho průvodce se u poslední studny nenapil, pak tuto tvorbu hodnot zvednutí jablka uskuteční, aby přispěl k *obecnému blahu* - nejedná-li z morálky vychytralosti - přičemž na místo svého potravního pudu dosadil *soucit*. Tím také uskutečnil první stupeň dělby práce.

Jak je na tomto či podobných příkladech vidět, objevují se s dělbou práce především tyto zvláště se projevující problémy hodnocení a tvorby hodnot, z nichž vyplývají vlastní sociální poměry. Sadař musí svými jablky odpovídat hodnocení spotřebitelů a tvorbu hodnot při produkci jablek uskutečňovat buď s motivem uspokojení vlastního *egoizmu*, nebo uspo

kojení potřeby svých zákazníků (obecné blaho). V prvním případě bude za svá jablka požadovat maximum toho, co za ně lze obdržet. Ve druhém případě by je vlastně chtěl rozdat zdarma. Tím však musí zase řešit problém spotřebitelé. Pokud budou poslušni pouze svého potravního pudu a jejich cílem nebude nic než *osobní blaho*, jablka vezmou, poděkují za ně a příští rok už žádná nedostanou, protože sadař si musel najít novou obživu. Uvědomí-li si konzumenti následky tohoto konání, pak sadaře náležitě odškodní buď s cílem *egoizmu*, *morálky vychytralosti*, *obecného blaha* nebo *kulturního pokroku*, tak aby jim v příštím roce opět mohl nabídnout svá jablka. K tomu vytvoří spolu se sadařem asociaci, v níž se zvažuje, kolik musí dostat sadař a kolik mohou dát konzumenti, aby sociálně-ekonomická činnost sadaře mohla probíhat i nadále.

Možná se bude v této asociaci nacházet i nějaký filozof, který ostatním zúčastněným objasní, že celé to pěstování, rozdělování, celá ta asociativní a konzumentská práce je přece naprosto nesmyslná. Vždyť jaký to má smysl, slouží-li duch pouze tělesným potřebám a duševní rovnováze? To tyto pilné a aktivní lidi značně překvapí a oni se buď od toho „teoretika“ odvrátí, anebo se ve vši své aktivitě přece jen zamyslí, aby zjistili: Ale vždyť my to všechno děláme vlastně jen proto, abychom z nás samých i z našich bližních vychovali samostatné duchovní a sociální bytosti.

Pak budou ve své asociaci přemýšlet nejen o tom, že v obchodě mezi producentem a konzumentem nula od nuly pošla, ale spíš jak zboží produkovat co nejracionalněji a jak je co nejvýhodněji prodat, aby dosáhli zisku, který se pak dá k dispozici filozofům a myslitelům. H pak budou moci provádět sociálně-pedagogickou a sociálně-estetickou práci, neboť ona je tím, co v dnešní

době potřebujeme. Navíc v sobě zahrnuje hodnotu všech hodnot.

Tvorbě hodnot H1, tedy zušlechťování přírodních zdrojů pro uspokojování potřeb člověka, tak jak o ní hovoří Rudolf Steiner ve svém *Národohospodářském kurzu* (2), odpovídá jednání, které se vyčerpává v uspokojování tělesných potřeb člověka. Tvorba hodnot H2, šetřící racionalizací pracovních pochodů pracovní čas, by měla být především k dispozici duchovnímu vývoji jednotlivců, protože se tak duchu vrací to, co jeho jest. Není-li tomu tak, dochází neurůstající měrou ke zvrhávání této druhé tvorby hodnot v nadbytky, představující vlastně ne-hodnotu, jejichž odstraňování poutá další pracovní síly nebo které jsou dokonce zneužívány k výrobě ničivých zařízení např. ve zbrojním průmyslu.

Michael Rist

Literatura:

Æ€

-
- (1) Steiner, R.: Filosofie svobody. Michael, sv. Ko
peček, 1999
- (2) Steiner, R.: Národohospodářský kurz. 14 před
nášek z 24. 6. - 6. 7. 1922. Vyjde v
roce 2000 v nakladatelství Fabula,
Hranice